

GİBTÜ İslami Araştırmalar Dergisi

GİBTÜ Journal of Islamic Studies

مجلة الدراسات الإسلامية

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/gibtuislamad>

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2024 (Haziran/June)

Erken Cumhuriyet Döneminde Ülkü Dergisinde Yayınlanan “Disiplinli Hürriyet” Makalesi Üzerine Bir Analiz

The Early Republican Period, Published in Ülkü Magazine An Analysis on the Article "Disciplined Liberty"

Mustafa Gökmen

Öğr. Gör. Dr. Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek

Yüksekokulu, Isparta, Türkiye

mustafagokmen@isparta@.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-6712-3759> |

Selameddin Baysal

Dr. Sosyolog, Yalvaç Denetimli Serbestlik Müdürlüğü, Isparta Türkiye

byslsdu@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-9691-5747> |

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 17 Mayıs 2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 28 Haziran 2024

Yayın Tarihi/Date Published: 30 Haziran 2024

Atıf / Citation: Gökmen, Mustafa; Baysal, Selameddin, “Erken Cumhuriyet Döneminde Ülkü Dergisinde Yayınlanan “Disiplinli Hürriyet” Makalesi Üzerine Bir Analiz”. *GİBTU İslami Araştırmalar Dergisi* 5/1 (Haziran/ June, 2024), 151-178.

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Yayıncı / Published by: Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

Öz

Bu araştırmanın amacı erken Cumhuriyet Döneminde iktidarın düşünce, ifade, basın, seyahat, ticaret vb. özgürlükleri konusundaki tutumunu tespit etmektir. Özellikle iktidar kontrolündeki basınyayın araçlarının özgürlükler konusundaki yayınları da araştırmanın kapsamı içindedir. Tek parti döneminde özgürlük ve baskı dengesinde devletin ideolojik aygıtlarının ne kadar ve nasıl kullanıldığını tespit etmek ve dönemi anlamak için bu konu seçilmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda iktidarın kontrolündeki Ankara Halkevi yayın organı Ülkü dergisi örnek yayın olarak alınmıştır. Dergide yayınlanan Recep Peker'in "Disiplinli Hürriyet" başlıklı makalesi amaçlı örnekleme yöntemiyle İçerik Analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik nesnel bir bakış açısıyla çözümleyici ve yorumlayıcı bir yöntemle değerlendirilmiştir. Olayları, insanları ve durumları anlamayı kolaylaştıran sitemli bir tarzla bilginin çeşitli türlerini kullanmaya imkân tanıyan tematik analiz yöntemiyle adı geçen makale analiz edilmiştir. İncelenen medya içeriğinde belirgin şekilde öne çıkan tematik söylem kalıplarına metinde çok sık kullanılan ideolojik kelimelerin sayımıyla ulaşılmıştır. Çalışmada literatürden Halkevleri ve Ülkü dergisi ile ilgili elde edilen bilgiler ışığında dönemin özgürlük anlayışını daha iyi anlayabilmek amacıyla adı geçen makaleye odaklanılmıştır. Araştırmada elde edilen temel bulgularda yayımlandığı dönemde vatandaşlar için özgürlükleri tarifeden ve sınırlarını çizen adı geçen makalenin görünüşte kısa bir yazı olmasına rağmen erken Cumhuriyet döneminin özgürlüklere bakış açısını ortaya koyan bir metin olduğu görülmüştür. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren kurucu kadro içinde yer alan döneminin önemli politik figürlerinden birisi olan Recep Peker'in makalesinde CHP'nin temel ilkelerini ustaca yerleştirdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Halkevleri, Ülkü Dergisi, Disiplin, Hürriyet

Abstract

The aim of this research is to determine the government's attitude towards freedoms of thought, expression, press, travel, trade, etc. in the early Republican period. In particular, the publications of the government-controlled media on freedoms are also within the scope of the research. This topic was chosen in order to determine how and to what extent the ideological apparatuses of the state were used in the balance of freedom and repression during the single party period and to understand the period. For the purpose of the study, Ülkü magazine, the publication of the Ankara People's House, which was under the control of the government, was taken as a sample publication. Recep Peker's article titled "Disciplined freedom" published in the magazine was analyzed through content analysis using purposive sampling method. The content was evaluated from an objective point of view with an analytical and interpretive method. In the light of the information obtained from the literature on Halkevleri and Ülkü magazine, the study focused on the aforementioned article in order to better understand the understanding of freedom of the period. The main findings of the study show that the aforementioned article, which defines freedoms for citizens and draws their boundaries in the period it was published, is a text that reveals the perspective of the early Republican period on freedoms, despite being a seemingly short article. Recep Peker, one of the most important political figures of the period, who was a member of the founding cadre since the foundation of the Republic.

Keywords: Republic, Public Houses, Ülkü Magazine, Discipline, Liberty

Giriş

Türk toplumunda imparatorluktan Cumhuriyet'e geçiş ile Osmanlıdan devralınan toplumsalyapıyı köklü bir şekilde değiştirecek, Cumhuriyet'in kendi değerlerini benimsemiş toplum düzeninikuracak adımlar atılmıştır. Bu adımların hepsine birden “Cumhuriyet Devrimleri” denilmiştir. Söz konusu devrimler durağan değil günün şartlarına göre değişken ve gelişmeye açık olarak uygulanmıştır. Osmanlı dönemindeki modernleşme ideolojisini benimseyen Jön Türk devriminden Atatürkçülüğü ayıran temel çizgi gelişerek değişimi öngörmesi olmuştur. Cumhuriyet'in kurucu lideri Atatürk'ün devrimlerin temelini attıktan sonra toplumsal şartların seyrine göre ileriye dönük hedeflere öncelik vermiştir. Atatürk'ün vizyonu, Türkiye Cumhuriyeti'nin modern, çağdaş ve bağımsız bir ülke olarak dünya sahnesinde yer alması üzerine kuruludur. Bu sebeple Laik, modern ve bilimsel temellere dayalı bir eğitim sistemi, Medeni Kanunu örnek alınarak, kadın ve erkek eşitliği sağlanmış, evlilik, miras ve boşanma konularında modern düzenlemelere ağırlık vermiştir. Ayrıca Ekonomik bağımsızlık Atatürk'ün en önemli hedeflerinden biridir. Kültürel kalkınma Atatürk'ün ileriye dönük hedeflerin yanı sıra hedeflediği sosyal ve siyasal reformlar, toplumun modernleşmesini ve demokratikleşmesini amaçlamıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra devrimler konusunda ilk adımlar atılmıştır. 1924 yılından itibaren idari ve hukuki devrimler hızla uygulamaya geçirilmiştir. Türkiye, 1930'lu yılların başından itibaren kültürel ve bilimsel reformlara yönelmiştir. 1928'de gerçekleştirilen Harf Devrimi ile asırlardır kullanılan alfabe terk edilerek Latin harflerinden uyarlanan yeni Türk alfabesi kabul edilmiştir. Gazete ve dergiler çok hızlı bir şekilde yeni alfabeye geçmiştir. Değişikliğe ayak uyduramayan basın yayın araçları kapanırken hükümet ile uyumlu çalışan basın yayın araçları desteklenmiştir. Bu durum genç Cumhuriyet'e kendi değerlerini benimsemiş bir basın oluşturma fırsatı sunmuştur. Devletin elindeki tüm ideolojik aygıtların toplumun tüm kesimlerini laik, Batıcı ve milliyetçi değerler etrafında kenetleme ve devlet merkezine bağlama veya biçimlendirme çabası için kullanılmıştır. Basın yayın araçları da alfabe değişikliği sonrası devlet desteğine zorunlu ihtiyaçtan dolayı devlet kontrolünde ideolojik aygıtlara dönüşmüştür. Bu dönemde genç Cumhuriyet'in toplumu kendi değerleri çerçevesinde eğitmek amacıyla giriştiği bir dizi eğitim öğretim faaliyeti arasında basın üzerinden yapılan

maksatlı yayınlar da yer almaktadır. “Harf Devrimi” ile başlayan bu süreç, “Millet Mektepleri”, “Üniversite Reformu”, “Köy Öğretmenleri” ve “Köy Enstitüleri” ile devam etmiştir. Basın yayın araçları eğitim ve kültür alanında girilen yeniliklere destek verirken genç Cumhuriyet, kültür alanında Osmanlı mirası “Türk Ocakları” kurumuyula 1931'e kadar aktif olarak çalışmıştır. Fakat Cumhuriyet'in benimsediği yeni değerleri halka etkili bir şekilde iletmek için 1931 yılından itibaren Türk Ocakları kapatılmıştır. Kapatılan Türk Ocaklarının yerine Cumhuriyet değerlerini halka benimsetmek amacıyla 1932 yılında "Halkevleri" ve daha sonra "Halk Odaları" kurulmuştur. Halkevleri ve Halk Odaları iktidar partisinin çatısı altında kültür ve eğitim kurumu olarak işlev görmüştür. Halkevleri buldukları yerlerde müstakil kurumlar olarak faaliyetlerini yürütmüştür. Ancak Ankara Halkevi başkentte bulunması sebebiyle ayrı bir konumda yer almıştır. Bu araştırmanın konusu olan Ülkü dergisi, Ankara Halkevi tarafından çıkarılmış bir yayın olmasına rağmen diğer kentlerde çıkarılan sayıları 60'a ulaşan Halkevleri tarafından çıkarılan dergilerin yayın politikalarının ve içeriklerinin belirlenmesinde merkezi bir yayın işlevi üstlenmiştir.

154

Marksist bilim insanı Cezayir asıllı Fransız düşünür Louis Althusser, devletin ideolojik aygıtlarını tarif ederken bu aygıtların bazen “baskı” ile bazen de “rıza üretimine” dayalı olarak çalıştığını söylemektedir. Hükümet, yönetim, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler gibi devletin baskı aygıtlarının yanı sıra bunların dışında kalan toplumsal hayatın neredeyse tamamını kuşatan devletin baskı aygıtları da söz konusu olabilmektedir. Dini kurumlar, eğitim kurumları, aile kurumu, siyasi oluşumlar, sendikalar, kitle iletişim araçları, kültürel ve sportif faaliyetler bu bağlamda sayılabilir. Devlet gücü ile uygulanan politikalarda resmi ideoloji halka zorla benimsetilmeye çalışılırken halkın devletin hedefi doğrultusunda benimseyerek razı olduğu durumda ise gönüllülük esas alınmıştır. Genç Cumhuriyet'in erken yıllarında devletin ideolojisine kendi fikirlerini yerleştirmek isteyen dönemin aydınları dergiler çıkarmaya başlamışlardır. Çoğunluğu sol görüşlü aydınlardan oluşan Kadro Hareketi, Kadro dergisini çıkararak Cumhuriyet'in sahip olması gereken değerleri kendi görüşleri doğrultusunda yayınlamaya başlamışlardır. Cumhuriyet'in kurucu lider kadrosu başlangıçta bu yayınlara karşı herhangi bir tavır takınmamıştır. Ancak daha sonra dönemin CHP Genel Sekreteri Recep Peker, genç Cumhuriyetin sahip olması gereken niteliklerin halka anlatılacağı basın yayın araçlarının kurucu parti ve hükümetin kontrolünde olması gerektiğini dillendirmeye

başlamıştır. Bu arada Ülkü Grubunu oluşturarak Ankara Halkevi Ülkü derginin yayınlanmasında öncülük etmiştir. Peker'in derginin 3. sayısında yayımlanan "Disiplinli Hürriyet" başlıklı makalesi, Genç Cumhuriyet'in ve kurucu kadronun özgürlükler hakkındaki düşüncelerinin sınırlarını çizen ideolojik bir yayın olmuştur. Dönemin ruhunu anlamak için söz konusu makalenin titizlikle analiz edilmesi yerinde olacaktır.

1. Halkevleri ve Halk Odaları

Türk Ocakları, 10 Nisan 1931'de CHP'ye devredilmiştir. Daha sonra Halkevleri olarak resmi şekilde 19 Şubat 1932 yılında kuruluşunu tamamlayarak yeniden açılmıştır.¹ CHP'nin elit seçkin kesimi halkın devrimler konusunda tartışmaların tespit etmek ve bunu yakın dönem reformist hareketleriyle olan bağlantısını ele almak, halkın bilinçlendirilmesi, modern, medeni hayattarızını ve yeni düzene uygun eğitim modelini benimsemesi için Halkevlerini kuruluşuna destek verilmiştir.² Kültür ve sanat konularında Cumhuriyet döneminde faaliyet gösteren kurumları sırasıyla Türk Ocakları, Halkevleri ve Köy Enstitüleri sayılmaktadır.³ Genç Cumhuriyetin vatandaşlarını "ulus bilinci" etrafında kenetlemek için bazı çalışmaların devlet eliyle yapılması zorunluluğuna inanan kurucu liderler, böyle bir yapının parti ile birlikte çalışacak Halkevleri olmasına karar vermişlerdir. Halkçılık ilkesi gereği, Halkevlerinin görünüşte bir genel merkezi bulunmamaktadır. Buna rağmen başkent Ankara'daki eski Türk Ocağı binası yeni kurulan Halkevlerinin genel merkezi işlevini fiilen üstlenmiştir. Ankara ve Londra Halkevleri özel bir konuma sahip olmaları sebebiyle başkanları CHP Genel Yönetim Kurulu tarafından seçilmiştir.⁴ Halkevlerinin kuruluş hedefi inkılapları halka ulaştırmaktır. 1932 yılında 34 olan Halkevi sayısı 1950'ye gelindiğinde 478 sayısına ulaşmıştır. 1932 yılında 141 adet olan Halk Odaları ise 1950'ye gelindiğinde 4322 sayısına ulaşmıştır.⁵

Cumhuriyet'in kurucu kadroları tarafından Halkevlerine ulusal ve üniter bir Türk devleti tesis etmefikrinde çok önemli bir görev ve sorumluluk yüklenmiştir. Bi-

¹ Sinan Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi (17. Baskı)*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013), 205.

² Hürriyet Konyar, *Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler (1. Baskı)*, (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1999), 197-199.

³ Yalçın Lüleci, *Tek Parti Döneminde İktidar ve Sanat (1. Baskı)*, (İstanbul: İskenderiye Kitap, 2015), 133.

⁴ Şerafettin Zeyrek, *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları*, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2006), 30.

⁵ Cemil Koçak, *Türkiye Tarihi Cilt: 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, (İzmir: Cem Yayınevi, 2018), 155.

reyleri millet olarak birbirine kenetlenmiş bir kitle haline getirmek Halkevlerinin başlıca kuruluş amaçlarından birisi olarak anlaşılabilir.⁶ Halkevlerinin 9 etkinlik kolu bulunmaktadır. Dil, edebiyat, tarih; güzel sanatlar; temsil; spor; içtimai (toplumsal) yardım; halk dersaneleri ve kurslar; kütüphaneve yayın; köycülük; müze ve sergi kolu olarak örgütlenen Halkevleri okulların imkânlarının yetersiz olduğu bir dönemde birer kültür merkezi gibi işlev görmüştür. Yurt genelinde örgütlü yapısıyla Halkevleri ve halkodaları Cumhuriyeti kuran ve devrim kanunlarıyla toplumu dönüştürme çabası içindeki kadroların ideolojik eğilimlerini taşraya yayan merkezler olmuştur.⁷ CHP, Halkevleri aracılığıyla bir taraftan partinin ideolojik görüşlerini halka aşılamaı hedeflerken aynı zamanda gençleri, devlet tarafından zararlı bulunan fikir akımlarına karşı korumayı da hedeflemiştir. Halkevleri aracılığıyla gençliğin zararlı düşüncelerden kurtararak cumhuriyetin bekçisi konumuna getirilmesi de hedefler arasındadır.⁸

Hedeflerinden birisi de toplumu inkılaplara alıştırmak, onlara yenilikleri anlatıp benimsetmektir. Bunlara ilave olarak kültür, gaye ve düşünce birliğini gerçekleştirerek bilinçli bir toplum meydana getirmektir. Halkı eğitim yoluyla bütünleştirmek için kurulan Halkevleri², devrim ilkelerini halka ulaştıracak cehaleti ortadan kaldıracak kurumsal bir yapı olarak görülmüştür. Partinin amacı kendisine bağlı bir kurum vasıtasıyla halkı istediği doğrultuda eğitmektir. Halkevleri Talimatnamesinde ifade edildiği şekliyle milli kültürün yükseltilmesi ve halkın terbiyesinin ulusal laik esaslar çerçevesinde gerçekleştirilmesidir. Bu bağlamda Halkevlerine “muasır medeniyet seviyesine yükselmek” yolunda önemli bir misyon yüklenmiştir. Halkevleri, Cumhuriyet ve devrim ilkelerini "Bütün ruhlarave fikirlere hâkim mukaddes iman şartı" haline getirecektir.⁹ Cumhuriyet kadroları demiryolları ile Türkiye'nin fiziki bütünleşmesini sağlamayı hedefledikleri gibi Halkevleri ile de kültürel bütünlüğü sağlamayı amaçlamışlardır. Halkevleri, 1940sonrası kırsal kesimde farklı bir örgütlenme modeline giderek Halk Odaları'nı açmıştır. CHP'nin parti programına uygun olarak çalışan Halkevleri, CHP'lilerin yanı sıra parti üyesi olamayan vatandaşlara da açıktır. Halkevlerinin giderlerinin karşı-

⁶ Selçuk Duman, *Modern Türkiye'nin İnşasında Halkevleri ve Sivas Halkevi*, (Ankara: Berikan Yayınevi, 2013), 75.

⁷ Hasan Kaş, *Isparta Halkevi Çalışmaları ve Ün Dergisi*, (Hacettepe Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007), 16.

⁸ Duman, *Modern Türkiye'nin İnşasında Halkevleri ve Sivas Halkevi*, 75.

⁹ Şahin Aybek, *Atatürk, CHP ve Eğitim*, (İstanbul: Son Çağ Yayınları, 2015), 46-47.

lanması için devlet bütçesinden ve partiden aktarılan fonlar kullanılmıştır. 1932 yılındaki kuruluşundan 1950'deki kapanışına kadar 478 Halkevi ile 4322 Halkodası yurt genelinde faaliyetlerini sürdürmüştür.¹⁰

Halkevleri ve Halkodaları Türk modernleşmesinin önemli araçlarından biri olmuştur. Bunların çıkardığı dergiler ile destek verdikleri basın kuruluşları yerel basın ve toplumla olan münasebetleri anlamada önemli veriler sunmaktadır. Yeni devletin yaşadığı mecburi kültürel değişim bu anlayışu uygun basının oluşmasına da zemin oluşturmuştur. Halkevlerine gönül verenler, “Halkevsiz bir şehir, yağmursuz tarla” benzetmesinde bulunmuşlardır. Atatürk'ün emriyle 1932 yılında kurulan Halkevleri Atatürk devrimlerini yurdun her köşesine yaymayı hedefleyen Türkdünyalarının belli bir kesiminin bulunduğu adres olmuştur.¹¹ Halkevlerinin yürüttüğü kültürel çalışmalar aslında toplumsal hafızanın kayıt altına alınmasında çok değerli bir işlev görmüştür. Türkiye genelinde örgütlenen Halkevleri, CHP'nin bu dönemdeki ideolojik tutumunu yansıtan bir işlev görmüştür. 1930'lu yılların başında yeni bir ulus inşa etme aracı olarak gündeme gelen Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi Halkevleri tarafından dergilerde yaygın olarak işlenen konular olmuştur.¹²

Ankara Halkevi yayını olarak çıkan Ülkü Dergisi'nin Cumhuriyet ideolojisine uygun vatandaşlar meydana getirilmesinde görev alacak aydınlara rehber olarak çıkarılmıştır. Ülkü Grubu yazarları, Halkevlerinin vazife ocakları olduğunu hatırlatmaktadır. Onlara göre devrim ideolojinin ana hedefi sosyal restorasyonu sağlayarak yeni bir toplum meydana getirmektedir. Bu amaca ulaşmak için Halkevlerine biçilen rol, halkın politik ve ideolojik eğitimini sağlamaktır.¹³ Halkevlerinin “Kütüphane ve Yayın” kolu Türkiye genelinde örgütlenen Halkevleri tarafından yaklaşık 60 dergi çok sayıda kitap ve broşür yayınlanmıştır. Çıkan dergiler arasında Ankara Halkevinin çıkardığı Ülkü dergisinin ayrı bir yeri vardır. Bu dergi diğer yayınlar için de politika belirlemiştir. Ülkü dergisi merkez yayını işlevi görmüştür. Diğer il ve ilçe merkezlerinde çıkan dergiler için takip edilmesi gereken bir örnek olarak görülmüştür. Değişik yerlerde çıkarılan dergilerde yörenin kültürel dokusu da gözetilerek içerikler üretilmiştir. Halkevi

¹⁰ Koçak, *Türkiye Tarihi Cilt: 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, 155.

¹¹ Zeyrek, *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları*, 19.

¹² Mustafa Şener, *Burjuva Uygarlığının Peşinde*, (Editör: Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu ve Ateş Uslu), Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat (İstanbul: Yordam Yayınları, 2016), 201-202.

¹³ İbrahim Saylan- Erkan Doğan, *Kemalizm ve Tek Parti Dönemi: Tanımlamaya ve Anlamaya Yönelik Farklı Yaklaşımlar*, (Ankara: Efil Yayınevi, 2017), 22.

dergileriyayınlandıkları yörenin kültürel hafızasını kayıt altına alarak onun gelecek kuşaklara aktarılmasında mühim bir işlev üslenmişlerdir. Bu dergilerde yayınlanan yazılı belgeler siyaset, iktisat, folklor, dil ve edebiyat, kültür tarihi üzerine çalışan bilim insanları için değerli kaynaklardır. Dergi çok önemli bir kültürel mirası gelecek nesillere aktarmıştır. Halkevi dergileri, ülke içinde işlevsiz olarak duran beyin gücünü harekete geçirmiştir. Yeni kurulan devletin iktisadî sıkıntılarını aşmak için çözümler arayan yönetici kadrolar, gerçekleştirilendevrimlerin kültürel olarak pekiştirilmesi adına Halkevlerini merkeze almışlardır. Halkevi yöneticileri, aydınlar ve öğretmenler kültür seferberliğine katılarak harekete geçmişlerdir. Yurdun değişik yerlerinde yapılan araştırmalar çıkarılan dergilerde art arda yayınlanmaya başlanmıştır. Belirli kurallar çerçevesinde metodolojik yayınların yapılması o günlerin şartları içinde güçlük çıkarmıştır. 1930’lu yıllarda alfabe değişikliği sonrası matbaalar yeni düzene ayak uydurmaya zorlanmışlardır. Dergi ve kitapların basımı için kâğıt gibi malzemelerin temininde sıkıntılar bir süreliğine devam etmiştir. Çoğunluğu bu olumsuz şartlar içinde yayın hayatına başlayan Halkevi dergileri zorluklar karşısında yılgınlık göstermeden neşriyatlarını sürdürmüştür. Devrin zor şartları içinde birçok güçlkle mücadele eden dergilerin sıkıntıları aşmak için yayın periyotlarını bozarak bazen birleşik sayı olarak okurları ile buluştukları olmuştur. Kimi zaman iki, üç, dört, altı ay birleşik sayı olarak çıkmışlardır. Cumhuriyet’in bu dergiler üzerinden giriştiği kültür hamlesinin, aydın zümre arasında Kemalizm’i güçlendiren unsur olduğu söylenebilir.¹⁴ Dergilerin geneletkilerine bakıldığında ileri dönemlerde okuyan araştıran öğrendiklerini yazarak toplumla paylaşanbir kuşağın yetişmesinde önemli bir unsur olduğu söylenebilir. Devletlerin vatandaşlara karşı tutum ve davranışları onlardan beklentilerine göre şekillenmektedir. Devlet yöneticileri vatandaşları ile ilişki kurarken çeşitli mekanizmaları devreye koymaktadır. Bazen devlet sert yüzünü gösterirken kimi zaman da yumuşak yüzünü göstermiştir. Cezayir asıllı Fransız düşünür Louis Althusser, Marksist teoride, devletin ideolojik aygıtlarının (DİA) “*hükümet, yönetim, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler*” gibi kurumlardan oluştuğunu hatırlatmaktadır. Althusser, kendisinin bu kurumlara “devletin baskı aygıtları” adını vermeyi tercih ettiğini belirtir. Devlet bu kurumlar ile baskı ve zor kullanarak gücünü sergileyebilmektedir. Fakat Althusser, devletin baskı

¹⁴ Mahmut H. Şakiroğlu, “Halkevi Dergileri ve Neşriyatı” (Kebikeç Halk Evi Dergileri Yayınları / 3 (Haziran 1996), 131-142.

aygıtları dışında kalan toplumsal hayatın neredeyse tamamını kuşatan diğer bazı yapıları da “DİA’lar olarak kabul edebiliriz” demektedir. Althusser’in sözünü ettiği kurumlar bir birinden farklı çok sayıda alanı kapsamaktadır. Vatandaşların bir şekilde ilişki halinde olduğu dini kurumlar, eğitim kurumları, aile kurumu, siyasi oluşumlar, sendikalar, kitle iletişim araçları, kültürel ve sportif faaliyetler bu kapsamda görülebilir. DİA’lar ile devletin baskı aygıtı aynı şey olarak görülmesi uygun değildir. Althusser’e göre DİA’ları ise devletin baskı aygıtından ayıran temel fark devletin baskı aygıtlarının, “zor kullanarak” DİA’lar “ideoloji kullanarak” işlemesidir. İdeolojiyi benimseyen vatandaşlar devletin arzu ettiği şekilde bir tutum sergilemektedir. Sonuçta ister “baskı” ister “ideolojik” şekilde olsun, devletin her aygıtı hem baskı hem de ideoloji ile birlikte işlemektedir. Ancak yine de devlet “ideolojik aygıt”ı ile baskı aygıtı birbirine karıştırılmamalıdır. Bilinmesi ve farkına varılması gereken temel ayrım devlet “ideolojik aygıt”ı devreye soktuğunda zorlama ve baskı olmaksızın vatandaşın rızasına dayalı iş yapmaktadır.¹⁵ Türkiye’de erken Cumhuriyet döneminde “ulus devlet” kurulurken devlet, bazen “baskı aygıtını” bazen de “ideolojik aygıtı” devreye koyarak vatandaşla ilişkisini yürütmüştür. Cumhuriyetin kurucu liderleri, baskı ve zorlamanın toplumda terstepeceğini düşündüğü durumlarda “ideolojik yaklaşımı” benimseyerek halkın rızasının üretilmesinitercih etmiştir. Bu araştırmanın odaklandığı Recep Peker’in “Disiplinli Hürriyet” başlıklı makalesi esasında vatandaşın rızasını sağlamaya yönelik ideolojik bir yayın olarak dikkat çekmektedir.

2. Recep Peker, Ülkü Grubu ve Ülkü Dergisi

Erken Cumhuriyet Döneminin kurucu kadroları içinde etkin bir isim bir isim olan Recep Peker’in tam adı “Mehmet Recep Peker”dir. Kendisi soyadı kanunu çıkmadan önce sadece “Recep” adını kullanmayı tercih etmiştir.¹⁶ Soyadı Kanunu’ndan sonra “Peker” soyadını almıştır. 5 Şubat 1889’da İstanbul’da doğan Recep Peker, 1904’te Kuleli Askeri İdadisinde mezun olduktan sonra Harbiye Mektebi’ne kaydoldu. 7 Eylül 1907’de Piyade Teğmen rütbesi ile mezun olarak kurmay sınıfına ayrılmıştır. Balkan Savaşları

¹⁵ Luis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Çev.: Yusuf Alp ve Mahmut Özışık), (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000), 27-28.

¹⁶ Mustafa Gökmen, *Ulus Devlet Basın ve Siyaset (Tek Parti Döneminde Halkevleri ve Ün Dergisi)*, (Ankara: Akademisyen Kitapevi, 2023), 55-65.

sırasında Manastır ve Yanya muharebelerine katılmıştır. Orduda çeşitli görevlerin ardından 26 Aralık 1914'te yüzbaşı rütbesini almıştır. Askerlik hayatını I. Dünya Savaşı boyunca sürdürmüştür. 4 Şubat 1920'de Millî Mücadeleye katılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın yakın çalışma arkadaşları arasında yer almıştır. 23 Nisan 1920'de TBMM İdare Amirliği görevine getirilmiştir. 10 Ekim 1920'de binbaşı rütbesine terfi etmiştir. TBMM'nin II. dönem seçimlerinde Kütahya'dan milletvekili seçilmiştir. VIII. döneme kadar Kütahya milletvekili, daha sonra da hayatının sonuna kadar da İstanbul milletvekili olarak TBMM'de görev yapmıştır. Recep Peker aynı zamanda bir dönem Hakimiyet-i Milliye gazetesinin başyazarlığını da üstlenmiştir.¹⁷ CHP'nin kurucuları arasında yer alan Peker, partinin ilk Genel Sekreterliğini de yapmıştır. Aynı zamanda partinin adının önüne "Cumhuriyet" ibaresini eklenmesini öneren isimdir. 15 Mart 1925'e kadar bu görevini sürdürmüştür. 21 Mayıs 1924'te II. İsmet Paşa kabinesinde Maliye Vekilliği görevini de üstlenmiştir. Fethi Bey kabinesinde Dahiliye Vekilliği, Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti görevleri bulunmuştur. 3 Mart 1925'te kurulan İsmet Paşa kabinesinde Müdafaa-i Milliye Vekilliğine getirilmiştir. Bu dönemde Takrir-i Sükûn Kanunu'nun hararetli savunucuları arasında yer almıştır. 1 Kasım 1927 Nafia Vekâletini üstlenmiştir. 1928'de CHP Meclis Grubu Başkanı seçilen Peker, 17 Kasım 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapanmasının ardından yaptığı yurt gezisinde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya eşlik eden isimlerdendir. 9 Mart 1931'de CHP Genel Sekreterliğine seçilmiştir. 1932 yılından itibaren Halkevlerinin yaygınlaştırılmasında etkin rol oynamıştır. Ülkü Dergisi'nin ilk yazı işleri müdürlüğünü üstlenen Peker, Kemalizm'in ilkelerini "Altı Ok" ile sembolize etmiştir. Recep Peker, 15 Haziran 1936'da CHP Genel Sekreterliği görevinden ayrılarak bu tarihten sonra partide etkin bir görev üstlenmemiştir. II. Dünya Savaşı yıllarından 9 Temmuz 1942'de kurulan I. Şükrü Saraçoğlu Kabinesi'nde Ali Fikri Tüzer'den boşalan Dahiliye Vekilliğini 17 Ağustos 1942'de üstlenmiştir. Bu görevini 20 Mayıs 1943'e kadar sürdürmüştür. 21 Temmuz 1946 seçimlerine kadar Kütahya milletvekili olan Peker bu seçimlerde İstanbul milletvekili olarak parlamentoya girmiştir. 7 Ağustos 1946'da yeni kabineyi kurmakla görevlendirilmiştir. Bir yıl sürdürdüğü Başbakanlık görevinden yaşadığı sağlık sorunlarını gerekçe göstererek 10 Eylül 1947 tarihinde ayrılmıştır. Bu tarihten sonra milletvekilliği görevinden başka partide herhangi bir görev

¹⁷ Mustafa Gökmen, *Sosyal, Beşeri, ve İktisadi Bilimler Temel Alınında Akademik Çalışmalar 5.*, içinde Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Dergi Yayıncılığı, (İstanbul:; Artikel Akademi, 2022), 55-80.

almamıştır. 1948’de siyasî hayattan çekilerek tedavi maksadıyla İsviçre’ye gitmiştir. 2 Nisan 1950’de İstanbul’da ölmüştür. 1931 yılında gerçekleştirilen CHP parti kongresi sonrası Genel Sekreterlik görevine gelen Recep Peker, parti ideolojisinin genel merkez kontrolünde halka aktarılması gerektiği fikrini savunmuştur. Peker, Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) öncülüğünde bir araya gelerek Kadro dergisini çıkararak kadrocular ile de bu fikir sebebiyle ters düşmüştür. Savunduğu fikirleri aktarmak amacıyla Ülkü Grubunu oluşturan Peker, Ankara Halkevi yayın organı olarak basın hayatına dahil olan Ülkü dergisinin Nisan 1933 tarihli sayısında yayınlanan makalesinde yeni devletin yapısını kendince tanımlamıştır. Peker, yeni kurulan devletin fikri sınırlarını “Disiplinli Hürriyet” olarak çerçevlendirmiştir. Bu anlayışa göre vatandaşlar, partinin ve devletin disiplini içinde uysal ve yeni rejimle uyum içinde olmalıdır. Ülkü’nün Yazı İşleri Müdürlüğü görevini de üstlenen Peker, çizdiği bu çerçeve ile yurt genelinde çıkarılan diğer Halkevi dergileri için de yayın politikalarının belirlenmesinde etkili olmuştur. CHP yönetimine yakın aydınların çıkardığı Kadro Dergisine karşı oluşan Ülkü Grubu, radikal devrimci bir ideolojiyi parti merkezinin desteğini de arkalarına alarak uygulamaya koymuştur. Ülkü Grubu’nun önderi CHP Genel Sekreteri Recep Peker’dir. CHP’nin entelektüel grubu, Türk devrim ideolojisini halka ulaştırmak için Halkevlerinin dergiler çıkarmasını benimsemiştir. Merkez Halkevi olarak işlev üstlenen Ankara Halkevi, Kadro dergisinin yayınlanmasından bir yıl sonra 1933 Şubat ayında *Ülkü Halkevi Mecmuasını* yayınlamıştır. İlk sayıya, Atatürk, “*Ülkü’den öz ülkümüzü yayma yolunda kutlu verimler beklerim*” diye bir mesaj yazmıştır. Dergi 1950 yılına kadar üç seri halinde yayınlarını sürdürmüştür. *Ülkü dergisi*’nin yayın kadrosu Recep Peker, Nusret Kemal Köymen, Necip Ali Küçüküka, Reşit Galip, Aydoğdu Sait, M. Saffet Engin gibi isimlerden oluşmuştur.¹⁸

Ülkü dergisinin yayın hayatına başlama süreci aslında 1932 yılında Halkevlerinin kurulmasıyla başlamıştır. Halkın politik ve ideolojik eğitimini sağlama misyonu biçilen Halkevlerinin kuruluş gayesini CHP Genel Sekreteri Recep Peker, “*Ulus katılaştırmak, sınıfsız katı bir kitle haline getirmek*” şeklinde açıklamıştır. Parti ilkelerini benimseyen kültür, amaç düşünce ve ülkü birliğini benimseyen köylü ile kentli arasındaki münasebetleri kuvvetlendirecek bir halk kitlesi tasavvur eden parti yöneticileri, halkevlerinden bu konuda azami fayda beklemiştir. Dokuz kol halinde örgütlenen Halkevleri-

¹⁸ Saylan - Doğan, *Kemalizm ve Tek Parti Dönemi: Tanımlamaya ve Anlamaya Yönelik Farklı Yaklaşımlar* (1. Baskı), 21-25.

nin açılışında bir konuşama yapan Reşit Galip, “*Türk kültüründe eskiden beridokuz sayısının kutsal kabul edildiğini, büyük bir tesadüfün eseri olarak Halkevi şubelerinin de dokuz olduğunu*” söylemiştir. Halkevleri tam manasıyla parti ve ideoloji okulu olarak teşkilatlandırılmıştır. Ülkü dergisi partinin ideolojik ana hatlarını gözler önüne seren bir dergi olmuştur. Derginin fikir babası Recep Peker, Ülkü’nün Nisan 1933 sayısında yayınlanan yazısında “Disiplinli Hürriyet” başlığını kullanmıştır. Bu yazı genel itibariyle oluşturulmak istenen ideoloji ortaya koymuştur.¹⁹ Ülkü dergisi, Ankara Halkevi tarafından Şubat 1933-Ağustos 1950 tarihleri arasında üç dönem halinde toplam 272 sayı çıkarmıştır. Ülkü, dönemin önde gelen yazarlarını sayfalarında bir araya toplaması ve taşra halkevlerine yön vermesiyle farklı bir fonksiyon icra etmiştir. Dergi Ağustos 1941’e kadar süren ilk döneminde Nusret Kemal Köymen ve Necip Ali Küçüka yönetiminde yayımlanmıştır. Temmuz 1936’da 41. sayıdan itibaren yayın direktörlüğünü M. Fuad Köprülü devralmıştır. Aylık olarak 102 sayı çıkmış, ayrıca yarım kalan seri makaleleri tamamlamak üzere otuz iki sayfalık bir ek sayı yayınlanmıştır. II. Dünya Savaşı’nın yıllarında da çıkmaya devam eden Ülkü, 1 Ekim 1941’de yeni bir biçim ve boyutta okurlarının karşısına çıkmıştır. Derginin ikinci dönemi Ahmet Kutsi Tecer’in yönetiminde tekrar yayımlanmaya başlamıştır. Bu dönemde dergi 15 günlük periyodlarla yayınlanmıştır. Bu şekliyle 16 Aralık 1946 tarihine kadar 126 sayı çıkan Ülkü, ikinci dönemini bu şekilde tamamlamıştır. Derginin üçüncü ve son dönemi ise II. Dünya Savaşı’nın ardından dünyada yeni bir döneme girildiği yıllara denk gelmektedir. Ülkü, Ocak 1947- Ağustos 1950 arasında H. Tahsin Banguoğlu ve Mehmet Tuğrul idaresinde aylık olarak ve birinci sayıdan başlamak üzere kırk dört sayı daha yayımlanarak üçüncü dönemini tamamlamıştır.²⁰ Her serisi birbirinden farklı dönemlerin ürünü olan Ülkü, temel ideolojik yaklaşımında herhangi bir sapma göstermemiştir. Disiplinli hürriyet etrafında otoriter bir rejimi savunan Ülkü grubu, bunun gerçekleştirilebilmesi için merkezi bir yapılanma ve güçlü liderlik etrafında kenetlenilmesi gerektiğini vurgularken devletçiliğin ekonomik ve siyasi tarafına da sıkı sıkıya bağlamıştır. Devleti parti politikalarına tabi kılan Ülkü Grubu, Kemalizm’in ağırlık noktasını temsil etmektedir. Laik ahlak temelinde toplumun tamamını dönüştürmeyi bütün ilerlemelerin ön şartı olarak savunmuşlardır. Bu

¹⁹ Tefik Çavdar, *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler (1. Baskı)*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2007), 452-453.

²⁰ Ülkü Kahraman, *TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 42*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012), 293-294.

grup tarafından “laik ahlak” Türk toplumunun her bakımdan “muasır medeniyet seviyesine ulaşmak” için, istenilen hedefleri elde etmek için anahtar olarak görülmüştür.²¹ Dergi yayın hayatı boyunca bu fikirleri tavizsiz şekilde savunmuştur.

Ülkü, ilk döneminden başlamak üzere 1940’a kadar Anadolu’da Ankara dışındaki diğer Halkevleritarafından çıkarılan dergiler için yayın içeriklerinin oluşmasında yönlendirici olmuştur. Fikri bakımdan diğer dergileri bazen eleştiren kimi zaman öven yazılar Ülkü sayfalarından bu dönemde yoğun olarak yer bulmuştur. Halkevlerinin çıkardığı dergilerde Cumhuriyet düşüncesini halkın anlayacağı sade bir lisanla anlatılması, yerel kültür ve tarihi konuların dergi sayfalarında yer alması, özgün içeriklerin üretilmesi de beklentiler arasındadır.²²

Milli kültürü ulus bilincinin oluşması ve ulusu ortak bir ideal etrafında birleştirme aracı olarak gören Ülkücü Kemalistler, Türk ırkının üstünlüğüne, Türklerin medeniyete hizmetlerine vurgu yapmışlardır. Kemalizm’in en temel özelliği olan Batı dünyası ile medeniyet bağı kurma Batı medeniyetinin bir parçası olma idealine bağlı kalarak milliyetçiliği savunmuşlardır. Onlara göre genç Cumhuriyeti meydana getiren ulus ancak Batı medeniyetine dâhil olduğu takdirde kalkınabilecektir. Batılılaşma anlayışıyla uyumlu bir tutum sergileyen Ülkücüler, milli kimliğe ait unsurların Batı’nın medenileşme ölçüsü olan unsurlarıyla yeniden yorumlanmasını savunmuşlardır. Kültür ve sanat alanında müzik, resim, sosyal yaşama ait davranışlar edebi ve sanat eserleri gibi alanlardaki çalışmalarla yeni ulusa yeni milli değerler oluşturma hedefi takip edilmiştir. Ülkü dergisindeki yazarlar da bu konuları sıklıkla işlemişlerdir. Osmanlı-Arap (Müslümanlık-İslam) kültürüne ait izleri silmeyi, yerine Türk kültürünün en eski kültür öğelerinden başlamak üzere Batı’nın modern dünya değerleriyle yeniden yorumlanmasını savunmuşlardır. Böylece yeni bir ulus oluşturulacak ve bu yeni milli kültürün etrafında birleşeceği varsayımında bulunmuşlardır. Ankara Halkevi tarafından çıkarılan Ülkü yayınlarını periyodik olarak aksatmadan sürdürdüğü için diğer Halkevi dergileri bakımından çizgisi takip edilen örnek bir dergi olmuştur. Ülkü dergisi ile birlikte İstanbul’da çıkan Yeni Türk dergisi Anadolu’daki öteki Halkevi dergileri tarafından örnek alınmıştır. Koloğlu’na göre Halkevleri tarafından çıkarılan yerel dergiler,

²¹ Saylan - Doğan, *Kemalizm ve Tek Parti Dönemi: Tanımlamaya ve Anlamaya Yönelik Farklı Yaklaşımlar* (1. Baskı), 28-29.

²² Firdevs Gümüšoğlu, *Türkiye’de Düşünce Dergiciliği, Cumhuriyet İdeolojisinin Dergisi Ülkü, Türk Yurdu Dergisinin 100. Yılı Onuruna Türkiye’de Düşünce Dergiciliği Sempozyumu* (Ankara: 2011), 49.

hem folklor hem de dil araştırmaların yönüyle teşvik görmüş pek çok yeni yeteneğın yazar olarak yetişmesinde okul olmuştur.²³ Ülkü dergisinin 1933 yılının Nisan sayısında yayınlanan 3. sayısında CHP Genel Sekreteri Recep Peker'in "Disiplinli Hürriyet" başlıklı makalesi CHP'nin özgürlükler ve demokrasi konusundaki tutumunu ortaya koyan dikkate değer bir yayın olmuştur.²⁴ Söz konusu makale daha sonraki dönemlerde tek parti iktidarı süresince yaşanacakların da sınırlarını çizmiştir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Nitel araştırmada metinleri anlamak için yapılan bütün çalışmalar, nitel araştırmacıların başvurduğu yol ve yöntemlerdendir.²⁵ Bu çalışmada yöntem olarak Ülkü Dergisi'nin genel özellikleri literatür taramasından elde edilen verilerle ortaya konulurken Recep Peker'in "Disiplinli Hürriyet" başlıklı makalesi nitel yöntem ve amaçlı örneklemeyle İçerik Analizi Tekniğı kullanılmıştır. İçerikte ortaya konulan anlamlar, mesajlar, semboller nesnel bir bakış açısıyla çözümleyici ve yorumlayıcı bir yöntemle değerlendirilmiştir. Araştırmacılar, geçmiş olaylarla ilgili bilgileri genellikle yazılı belgeleri inceleyerek elde etmektedir. Sosyal bilim alanlarında arşiv incelemesi önem taşımaktadır. Bu araştırmada veri toplama aracı olarak Doküman İncelemesi tekniğı takip edilmiştir.²⁶

İnsan zihninin ürünü olan yazılı dokümanları anlayabilmenin yolu öncelikle o metnin tarihsel bağlamını ve söz konusu metnin ortaya çıktığı şartları bilmekten geçmektedir. Yazılı, görsel ve işitsel medyada yer alan her türden medya ürünü İçerik Analizine konu olabilmektedir. Yapılan her nitel çalışma benzersiz olduğundan kullanılan analitik yöntemi de benzersiz olacaktır. Araştırma boyunca bütün süreçlerin yorumuna açık olması sebebiyle sadece metne bağlı kalınmadan ihtiyaç durumunda metin dışı unsurlara da başvurulabiliyor olması nitel içerik analizinin bir özelliğidir.²⁷ Araştırmacıların, akademisyenlerin, olayları, insanları ve durumları anlamasını kolaylaştıran gözlemlerinin doğruluk derecesini kuvvetlendiren sitemli bir tarzla bilginin çeşitli

²³ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi (1. Baskı)*, (İstanbul: Pozitif Yayınları, 2015), 119.

²⁴ Gökhan Atılğan vd., *Burjuva Uygarlığının Peşinde*. (Editörler: Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu ve Ateş Uslu). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat (201-345), (İstanbul: Yordam Yayınları, 2016), 269.

²⁵ Maxwell, J. A., *Nitel Araştırma Tasarımı-Etkileşimli Bir Yaklaşım*. (Çev.:Mustafa Çevikbaş), (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Danışmanlık, 2018), 105.

²⁶ Rauf Arıkan, *Araştırma Yöntem ve Teknikleri (Gözden Geçirilmiş 3. Baskı)*, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2017), 53.

²⁷ Orhan Gökçe, *Klasik ve Nitel İçerik Analizi Felsefe, Yöntem Uygulama (1. Baskı)*, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2019), 50.

türlerini kullanmalarına imkân tanıyan tematik analiz yöntemi, incelenen medya içeriklerinde belirgin şekilde öne çıkan tematik söylem kalıplarını ortaya koymaya yönelik bir araştırma yöntemi olarak tasarlanmıştır. Bu çalışmada Ülkü dergisinde yayınlanan Recep Peker'in "Disiplinli hürriyet" başlıklı makalesi Nitel Araştırma yöntemlerinden tematik analiz yöntemiyle analiz edilmiştir.

4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıklar

Araştırma erken Cumhuriyet döneminde iktidar basın ilişkileri bağlamında basının devletin belirlediği hedefler doğrultusunda "nasıl devletin ideolojik bir aygıtına dönüştüğüne" odaklanmıştır. Araştırma bu konuda içerik bakımından kapsamlı bir örnek olan Recep Peker'in Ülkü dergisinde yayımlanan "Disiplinli Hürriyet" başlıklı makalesi ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada literatürden elde edilen bilgi ve bulgular ışığında Halkevleri ve Ülkü dergisi ile dönemin özgürlük anlayışı ele alınmıştır. Adı geçen makale yayımlandığı dönemde vatandaşlar için özgürlükleri tarif etmektedir. Makale görünüşte kısa bir yazı olmasına rağmen erken Cumhuriyet döneminin özgürlükler açısından bakış açısını ortaya koyan bir özellik taşımaktadır. Makalenin yayımlandığı mecra ile yazıyı kaleme alan Recep Peker araştırmanın bu makale ile sınırlandırılmasında etkili olmuştur. Zira Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren kurucu kadro içinde yer alan çok kez bakanlık görevleri üslenen 1946 yılında da Başbakan olarak görev yapan Recep Peker erken Cumhuriyet döneminin önemli politik figürlerinden birisidir. Bu sebeple çalışma bu dönemin düşünsel özeti niteliğindeki makale ile sınırlandırılmıştır.

5. Araştırmanın Bulguları

Erken Cumhuriyet döneminde kurucu liderler ilk on yıl içerisinde hızlı hukuki değişikliklerle gerek devlet gerekse toplum hayatında her alanda devrim uygulamalarını gerçekleştirmişlerdir. Devrimlerin dinamik yapısı gereği sonraki yıllarda sosyal ve kültürel alandaki devrimlere hız verilmiştir. Gerçekleştirilen devrimlerin toplum hayatında yerleşmesi için de bir dizi çalışma yürütülmüştür. Devrimleri gelecek kuşaklara aktaracak bireylere şuur aşılama için eldeki imkânlar çok yönlü olarak seferber edilmiştir. Basın-yayın araçları da bu görevle kullanılmıştır. Cumhuriyet'in kurucu kadroları içinde yer alan Recep Peker'in Ülkü dergisinde yer alan ve ideolojik kodlar içeren makalesi bu anlamda yayımlandığı dönemin ruhunu anlamak için önemlidir. Makalede sık tekrar eden ideolojik kodlar içeren kelimeler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo:1

Disiplinli Hürriyet” makalesinde alfabetik sırada ideolojik kelimelerin tekrar sayısı	
Cumhuriyet	2
Devlet	12
Disiplin	8
Hür	4
Hürriyet	28
Hürriyetin	6
Memleket	13
Millet	6
Milletin	3
Milletler	4
Milli	6
Milliyet	2
Türkiye	5
Vatandaş	5

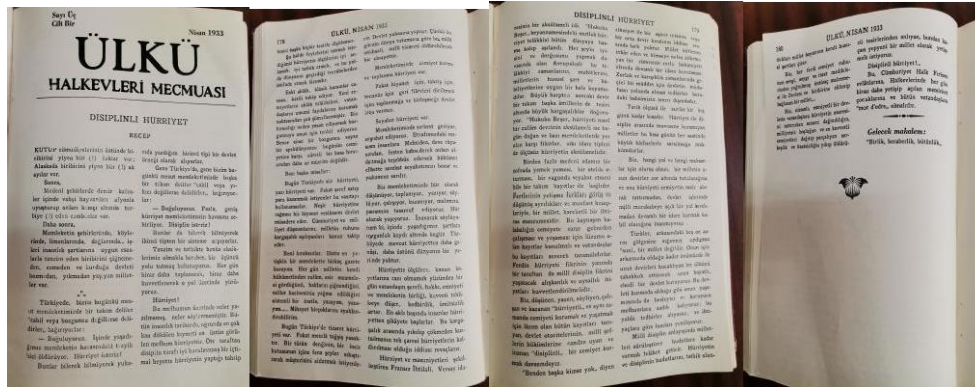
Kaynak: Ülku dergisinde Recep Peker’in Nisan 1933’te çıkan “Disiplinli Hürriyet” başlıklı makaleden yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo2:

“Disiplinli Hürriyet” makalesinde öne çıkan ideolojik temaları	
Hür, Hürriyet ve Hürriyetin, Cumhuriyet	Hürriyet/Cumhuriyetçilik
Millet, Milli, Milletin, Milletler, Milliyet	Milliyetçilik
Memleket ve Türkiye-Devlet-Disiplin	Devletçilik
Vatandaş	Halkçılık

Kaynak:“Disiplinli Hürriyet” makalesindeki ideolojik kelime sayılarından yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf Grafik ve Şekil1: Ülku dergisi Nisan 1933, Üçüncü Sayı, Cilt Bir

Kaynak: Ülkü Halkevi Mecmuası, Nisan 1933, Sayı:3, Cilt:1 ss. 177-180.

6. Disiplinli Hürriyet'te Cumhuriyetçilik Teması

“Disiplinli Hürriyet” makalesinde en fazla kullanılan ideolojik kelimelerden “hürriyet” ile ilgili içeriklerin analizinde yazarın ifadeleri italik olarak verildikten sonra cümlelerin bağlamı çerçevesinde analizler yapılmıştır. Bu başlık altından en sonunda genel toparlayıcı bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

*“Cumhuriyet ve milliyet düşmanlarını, milletin ruhuna kargaşalık aşılayanları kanun takip eder. Beni bıraksınlar. Hatta en yetişkin bir memlekette birkaç gazete kurayım. Her gün milletin kendi hükümetinden zulüm, esir muamelesi gördüğünü, haklarının çiğnendiğini, millet hazinesininyavaşma edildiğini sistemli bir inatla, yazayım, yazayım. Nihayet birçoklarını ayaklandırabilirim.”*²⁸

Milleti kargaşaya sürüklemek isteyen Cumhuriyet ve millet düşmanlarının kanunların takibine uğrayacağını belirten Peker, basın yayın araçlarında millete kendi hükümetinin esir muamelesi yaptığı, zulüm ettiği, haklarının çiğnendiği, devlet hazinesinin soyulduğu şeklinde yayınlar yapılması halinde halkın ayaklandırılabilceğine dikkat çekmiştir. Basın yayın araçlarının propaganda yönüne dikkat çeken Peker, bu durumun gelişmiş ülkeler için de aynı sonucudoğuracağını dile getirmiştir.

“Türkiye’de, bizim bugünkü mesut memleketimizde bir takım deliler "cahil veya bozguncudeğillerse delidirler, bağıryorlar:

-Boğuluyoruz. İçinde yaşadığımız memleketin havasındaki tazyik bizi öldürüyor. Hürriyet isteriz!” Bunlar bilerek bilmeyerek yukarıda yazdığım birinci tipi bir devlet örneği olarak

²⁸ Recep Peker, *Disiplinli Hürriyet*, Ülkü Halkevi Mecmuası, 3/1(1933), 177-180.

alıyorlar. Gene Türkiye'de, gene bizim bugünkü mesut memleketimizde başka birtakım deliller "cahil veya yıkıcıdeğillerse delidirler" bağıyorlar:

-Boğuluyoruz. Fazla, geniş hürriyet memleketimizin havasını zehirliyor. Disiplin isteriz!"

Bunlar da bilerek bilmeyerek ikinci tipten bir sisteme sapıyorlar. Tanzim ve tatbikte henüz eksiklerimiz olmakla beraber, biz üçüncü yolu tutmuş bulunuyoruz. Her gün biraz daha toplanarak, biraz daha kuvvetlenerek o yol üzerinde yürüyoruz." ²⁹

Makalesinde Cumhuriyet'in kuruluş yıllarını tasvir eden Recep Peker, Türkiye'nin "cahil ve bozguncu" olarak nitelediği iki kesim arasında kaldığını belirterek, bunlardan bir kesimin "Boğuluyoruz. İçinde yaşadığımız memleketin havasındaki tazyik bizi öldürüyor. Hürriyet isteriz!" diyerek daha fazla özgürlük isterken diğer kesimin ise, "Boğuluyoruz. Fazla, geniş hürriyet memleketimizin havasını zehirliyor. Disiplin isteriz!" diyerek disiplin talebinde bulunduğu, hükümetin ise bu talepler karşısında uygulamada eksikler olmakla beraber üçüncü bir yol olarak hürriyet-disiplin dengesini kurma yolunda ilerlediğini ifade etmiştir.

"Hürriyet! Bu mefhumun üzerinde neler yazılmamış, neler söylenmemiştir. Bütün insanlık tarihinde, uğruna en çok kan dökülen kıymeti en üstün görülen mefhum hürriyettir. Öte taraftan disiplin tarafı iyi kurulmamış bir içtimai heyette hürriyetin yaptığı tahrip tesiri başka hiçbir tesirle ölçülemez. Şu halde feyizlerini tatmak istediğimiz hürriyetin ölçülerini iyi anlamak iyi tatbik etmek, ve bu yolda dünyanın geçirdiği tecrübelerden istifade etmek lazımdır." ³⁰

Hürriyet uğruna insanlığın tarih boyunca çok ağır bedeller ödediğini bu konuda çok söz söylenip çok yazılar yazıldığını hatırlatan Peker, dünyada yaşanan tecrübelerin disiplinden yoksun bir hürriyet anlayışının toplumsal hayatta etkileri ölçülemeyecek düzeyde tahribata sebep olduğuna dikkat çekmiştir. Hürriyet için dünyanın geçirdiği tecrübelerden faydalanılması gerektiğini vurgulamıştır.

"Bugün Türkiye'de söz hürriyeti, yazı hürriyeti var. Fakat şeref satıp para kazanmak isteyenler bu vasıtayı kullanamazlar. Neşir hürriyetine rağmen bir hıyanet vesikasını devlet müsadere eder. Memleketimizde cemiyet kurma ve toplanma hürriyeti var. Fakat hıyanet için, tahrip için, tecavüz için geri fikirleri diriltmek için toplanmağa ve birleşmeğe devlet

²⁹ Peker, *Disiplinli Hürriyet*, 177-180

³⁰ Peker, *Disiplinli Hürriyet*, 177-180

izin vermez. Biz memleketimizde hür olarak düşünüyor, toplanıyor, yazıyor, söylüyor, çalışıyor, kazanıyor, malımızı, paramızı tasarruf ediyoruz. Hür olarak yaşıyoruz. İnanarak söylüyorum ki, içinde yaşadığımız şartlara uygunluk kaydı altında bugün Türkiye’de mevcut hürriyetten daha geniş, daha üstünü dünyanın bir yerinde yoktur. Bugün Türkiye’de ticaret hürriyeti var. Fakat mesela taşıma yasaktır. Bir tütün denginin bir incir kutusunun içerisine fena şeyler sıkıştırarak müşterisini aldatmak isteyenlerin yakasına devlet yapışır. Çünkü bugünün dünya tutumuna göre bu milli istihsali, milli ticareti öldürebilecek bir cinayettir.”³¹

“Hürriyette ölçülere, kanun kayıtlarına razı olmamak yüzünden bir gün vatandaşın şerefi, hakkı, emniyeti ve memleketin birliği, kuvveti tehlikeye düşer, bedbinlik, ümitsizlik artar. En akli başındainsanlar hürriyetten şikâyete başlarlar. Bu kargaşalık arasında yıkılıp çökmeden kurtulmanın tek çaresi hürriyetlerin kaldırılması olduğu iddiası revaçlanır. Hürriyet ve masuniyetleri şekilleştiren Fransız İhtilali, Versay idaresinin bir aksülameli idi. "Hukuku Beşer,, beyannamesindeki mutlak hürriyet telakkisi büsbütün dünyada basma kalıp aşılandı.”³²

Kanun hakimiyetine uyulmaması neticesinden ülkenin gücünün birlik ve bütünlüğünün tehlikeye gireceğini toplumda tembellik ve umutsuzluğun çoğalacağını ifade eden Peker, böylesi bir ortamda akli başında insanların memleketin çöküp dağılması için özgürlüklerin kısılmasını ve kaldırılmasını savunur hale geleceğini savunmuştur. Özgürlükleri biçimlendiren toplumsal hareketin Fransız Versay yönetimine tepki olarak ortaya çıkan Fransız İhtilali sonrasında yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde özgürlük anlayışının dünyada tek tip basmakalıp şeklinde yerleştirildiğini söylemiştir.

“Memleketimizde seyahat hürriyeti var. Memleketimizde serbest geziyor ve seyahat ediyoruz. Etrafımızdaki masum insanlar Mehdiden, deve rüyasından festen bahsederek onları aldatmağa teşebbüs edersek hükümet elbette serbest seyahatimizi bozar ve yakamıza sarılır. Ferdin hürriyeti fikrinin yanında bir taraftan da milli disiplin fikrini yaşatacak alışkanlık ve uysallık ihyatları kuvvetlendirilmelidir.”³³ Ülkede seyahat özgürlüğünün olduğunu serbestçe gezilebildiğini belirten Peker, masum insanlara hürriyet hikâyeleri anlatarak kandırmaya çalışanlara hükümetin izin vermeyeceğini vurgulamıştır. Bireysel özgürlüklerin yanında toplum düzenini korumak için “milli disiplini” güçlendirmeye ihtiyaç olduğunu dile getirmiştir.

³¹ Peker, *Disiplinli Hürriyet*, 175-180.

³² Peker, *Disiplinli Hürriyet*, 174-179.

³³ Peker, *Disiplinli Hürriyet*, 173-179.

7. Disiplinli Hürriyet'te Milliyetçilik Teması

“Türkler, arkasındaki beş on asrın gölgesine sığınmış uydurma "sunî,, bir millet değildir. Onun içinarkamızda olduğu kadar önümüzde de uzun devirleri kucaklayan bir ülküyü tahah-kuk ettirecek uzun hayatlı, ebedi bir devlet kuruyoruz. Bu devleti kurmada olduğu gibi onun yaşamasında da besleyici ve koruyucu mefhumlara sadık kalıyoruz; bu yolda tedbirler alıyoruz ve ihtiyaçlara göre bunları yeniliyoruz.”³⁴

Türk milletinin beş, on asırlık geçmişe sahip sonradan meydana gelmiş bir millet olmadığını vurgulayan Peker, geçmiş ve geleceği aynı anda kucaklayan uzun ömürlü bir devlet kurduklarını dile getirmiştir. Devletin kuruluşunda ve yaşatılmasında gerekli olan değerlere bağlı kaldıklarını bu konuda gereken tedbirlerin alındığını ve ihtiyaçlara göre yenilendiğini hatırlatmıştır. Peker'in buyaklaşımından anlaşıldığı üzere Cumhuriyet devrimleri durağan değil dinamiktir. İhtiyaçlara göre pragmatik şekilde değişiklik gösterebilmektedir. *“Birden fazla medeni adamın bir sofrada yemek yemesi, bir otelde oturması, bir vagona seyahatetmesi bile birtakım kayıtlar ile bağlıdır. Fertlerinin yetiştirme farkları görüş ve düşünüş ayrılıkları vemenfaat hesaplariyle, bir millet, hareketli bir ihtiras manzumesidir. Bu kaynaşan kalabalığın cemiyete zarar gelmeden çalışması ve yaşaması için lüzumu olan kayıtlar konulmalı ve vatandaşlar bu kayıtları severek tanımalıdır.”³⁵* Medeni hayatın seyahat ederken, otelde konaklarken, sofrada yemek yerken uyulması gereken kuralları bulunduğunu hatırlatan Peker, bir milletin yetiştirme tarzları, düşünceleri, çıkarları birbirinden farklı bireylerden meydana geldiğini hatırlatmaktadır. Topluma zarar gelmeden ahenk ve uyum içinde bu birlikteliğin devamı için uyulması gereken kurallar bütününe ihtiyaç bulunduğunu vurgulayan Peker, vatandaşların bu kurallara severek uyum göstermesinin toplum hayatı bakımından lüzumlu olduğunu vurgulamıştır.

8. Disiplinli Hürriyet'te Devletçilik Teması

“Biz, düşünen, yazan, söyleyen, çalışan ve kazanan "hürriyetli,, aynı zamanda cemiyeti korumakve yaşatmak için lazım olan bütün kayıtları tanıyan, devlet otoritelerinin, milli şeflerin hükümlerine candan uyan inanan "disiplinili" bir cemiyet kurmak davasındayız.”³⁶ Peker, devlet otoritesi ve milli şeflerin hükümlerine gönülden bağlı bir toplum düzeni kurma ar-

³⁴ Peker, *Disiplinli Hürriyet*, 177-180.

³⁵ Peker, *Disiplinli Hürriyet*, 177-180.

³⁶ Peker, *Disiplinli Hürriyet*, 176-180.

zunda olduklarını belirterek, bunun için düşünen, konuşan, yazan, çalışıp kazanan, özgürlük sahibi aynı zamanda disiplinli vatandaşlara ihtiyaç bulunduğunu vurgulamıştır. Peker'e göre toplumu korumak ve yaşatmak için tüm kurallara uyulan bir disiplin ortamının zorunluluğu bulunmaktadır. *“Tarih ölçüsü ile asırlar bir kış günü kadar kısadır. Hürriyet ile disiplin arasında muvazene kuramayan milletler bu kısa günün her saatinde büyük hadiselerle sarsılmağa mahkûmdur. Biz, hangi yol ve hangi maksatlar için olursa olsun, bir milletin uzun devirler zor altında tutulacağına ve ona hürriyeti cemiyetin malı olarak tattırmadan, devlet işlerinde milli murakabeye açık bir yol bırakmadan devamlı bir idare kurmak kabil olacağına inanmıyoruz.”*³⁷

Devlet ömrüne göre tarihi olarak asırların bir kış günü kadar kısa olduğunu savunan Peker, özgürlükler ile disiplin arasında dengeyi kuramayan milletlerin kısa günlerin her saatinde sorunlarla uğraşmak zorunda kalacağını belirtir. Zira hangi sebeple olursa olsun özgürlüklerin topluma kendi malı olarak tattırılmasında dengenin gözetilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Peker, devlet işlerinde milli bir kontrol sistemi kurulmadan idarede devamlılığı sağlamanın mümkün olmayacağını da savunmaktadır.

*“Milli disiplin anlayışında milletleri sürüleştiren hudutlara kadar varmak felaket getirir. Hürriyetin ve disiplinin hudutlarını, tatbik oldukları millet hayatının kendi hususi şartları çizer. Biz her ferdi cemiyet ruhunun sevgi, saygı ve itaat maddelerinden yoğrulmuş imtizaç malzemesi ile devlete ve birbirlerine eklenip bağlanan bir millet...”*³⁸

“Milli disiplin” anlayışında milleti sürü haline getiren tutum ve davranışın felaket getireceği uyarısı yapan Peker, “özgürlük” ve “disiplin” konusundaki sınırları belirlerken uygulanan milletin kendine mahsus şartlarının dikkate alınması gerektiğine dikkat çekmektedir. Tasarladıkları toplum modelinide tarif eden Peker, her bireyin toplumun ruhuna “sevgi”, “saygı” ve “itaat” ile bağlanmasını beklediklerini, bu özelliklere sahip bireylerin hem kendi aralarındaki bağı güçlendireceğini hem dedevlete bağlı bir millet olacağını ifade etmektedir.

9. Disiplinli Hürriyet'te Halkçılık Teması

³⁷ Peker, *Disiplinli Hürriyet*, 175-178.

³⁸ Peker, *Disiplinli Hürriyet*, 176-179.

Halkçılık ilkesi bilindiği gibi Cumhuriyet'in kuruluşunda öne çıkan temel ilkelere dendir. Devleti kuran partinin adında "Halk" ifadesinin geçmesi bunun en önemli göstergelerindendir. Cumhuriyet'e ulusal bir kimlik kazandırmak Cumhuriyet değerlerini halka aşılacak için açılan kültür kurumuna "Halkevi" adının verilmesi de ayrıca önemlidir. Kurucu kadro içinde yer alarak devletin değişik kademelerinde görev üslenen Recep Peker, Erken Cumhuriyet döneminde aynı zamanda halkçı bir tutum sergileyen ve halkçılığı ideolojiye dönüştürme çabası içinde olan önemli isimlerden birisidir. *Peker'e göre, "Eski ahlak klasik kanunlar casusu katili takip ediyor. Yeni cemiyetlerin ahlak telakkileri, vatandaşların umunun faydalarını korumak noktasında çok şumüllenmiştir. Biz hırsızlığından yasak ediyorsak bozguncuyu onun için tenkil ediyoruz. Bence sinci bir bozguncu, soyan bir spekülasyoncu bugünün cemiyetine karşı, cüretli bir kasa hırsızından daha az mücrim değildir."*³⁹

Geleneksel ahlak ile klasik kanunların casus ve katilleri takip etmek üzere şekillendiğini hatırlatan Peker, yeni toplumların ahlak anlayışının vatandaşların genelinin yararlarını gözetten bir yapıda biçimlendiğini belirtmektedir. Hırsızlığın yasaklanması ile bozguncunun cezalandırılmasının aynı anlama geldiğini ifade eden Peker, kendisine göre sinci bir bozguncunun topluma karşı işlediği suçun bir spekülasyoncu hırsızından geri kalmadığını belirtmektedir. Halkın huzur ve selameti için bozguncuların cezalandırılması gerektiğini dile getirmektedir. *"Hukuku Beşer, beyannamesindeki mutlak hürriyet telakkisi büsbütün dünyada basma kalıp aşıldı. Her şeyin iyisini ve doğrusunu yapmak davasında olan Avrupalılar bu telakkiyi zamanlarına, muhitlerine, milletlerin hususi şart ve kabiliyetlerine uygun bir hale koyamadılar. Büyük harp harpten sonraki devir birtakım başka amillerin de tesiri altında büyük kargaşalıklar doğuruyor. "Hukuku Beşer, hürriyeti nasıl bir zulüm devrinin aksülameli ise bugün doğan ve bazı memleketlerde yer alan karşı fikirler sıkı idare tipleri de ölçüsüz hürriyetin aksülamelidir."*⁴⁰ Fransız İhtilali sonrasında yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde mutlak özgürlük anlayışının dünyada tek tip ve basmakalıp şeklinde yerleştirildiği savunan Peker, her şeyin en iyisini yapma iddiasında olan Avrupalıların halka özgürlükleri sağlama konusunda zamanın şartlarına, coğrafyanın özelliklerine ve halkların özel şartlarına ve yeteneklerine uygun şekilde hareket etmedikleri eleştirisini getirmektedir. Birinci Cihan Harbinden sonra çeşitli sebeplere bağlı olarak büyük karışıklıklar yaşandığına işaret eden Peker, İnsan Hakları

³⁹ Peker, *Disiplinli Hürriyet*, 175-180.

⁴⁰ Peker, *Disiplinli Hürriyet*, 175-180.

Evrensel Beyanname'sinde ortaya konulan özgürlük taleplerinin toplumların maruz kaldıklarını, Büyük Harp sonrası bazı memleketlerde ortaya çıkan farklı fikirlerin baskıcı idare tarzlarının aşır özgürlüklere tepki olarak ortaya çıktığını savunmaktadır. Bu yaklaşımdan Peker'in baskıcı bir özgürlük anlayışını savunduğu sonucuna ulaşılabilir.

“Birden fazla medeni adamın bir sofrada yemek yemesi, bir otelde oturması, bir vagona seyahat etmesi bile birtakım kayıtlar ile bağlıdır. Fertlerinin yetiştirme farkları görüş ve düşünüş ayrılıkları vemenfaat hesaplarıyla, bir millet, hareketli bir ihtiras manzumesidir. Bu kaynaşan kalabalığın cemiyete zarar gelmeden çalışması ve yaşaması için lüzumu olan kayıtlar konulmalı ve vatandaşlar bu kayıtları severek tanımalıdır.”⁴¹

Medeni hayatın seyahat ederken, otelde konaklarken, sofrada yemek yerken uyulması gereken kuralları bulunduğunu hatırlatan Peker, bir milleti meydana getiren yetiştirme tarzları, düşünceleri, çıkarları birbirinden farklı bireylerden oluştuğunu hatırlatarak, topluma zarar gelmeden ahenk ve uyum içinde bu birlikteliğin devamı için uyulması gereken kurallar bütününe ihtiyaç bulunduğunu ifade etmiştir. Vatandaşların bu kurallara severek uyum göstermesinin toplum hayatı bakımından önemine vurgu yapmıştır.

“Benden başka kimse yok,, diyen zihniyet ile bir aşiret reisinin veya bir orta devir kralının iddiası arasında fark yoktur. Millet kütlesini inkâr eden ve kimseye nefes aldirmayan bir zümrenin zorlu hakimi altında devamlı bir idare kurulamaz. Zorluk ve karışıklık zamanlarında geçici bir müddet için devletin müdafası yolunda alınan tedbirler buradaki bahsimizin sınırı dışındadır.”⁴²

Peker'e göre kendini vazgeçilmez zannedenlerin aşiret reislerinden ve orta çağ krallarından bir farkı yoktur. Ancak kitleler bir zümrenin baskısı ve zorbalıkla zor kullanılarak idare edilemez. Fakat zor zamanlarda toplumsal düzenin bozulduğu vakitlerde devletin, kendisini savunmak için zorlamatedbirler almasında bir mahsur yoktur. Devletin kendi varlığını korumak için vatandaşa, halka zor kullanmasını peşinen kabul eden Peker, “Disiplinli Hürriyet” konusunda kendisiyle tutarlı bir tutum sergilemektedir.

“Kutup cümudiyelerin üstünde birbirini yiyen hür (!) foklar var; Alaska'da biri birini yiyen hür (!) akayılar var. Sonra, medeni şehirlerde demir kafesler içinde vahşi hayvanlar afyonla

⁴¹ Peker, *Disiplinli Hürriyet*, 175-178.

⁴² Peker, *Disiplinli Hürriyet*, 174-179.

uyuştururup onlarıkamçı altında terbiye (!) eden cambazlar var. Daha sonra, Memleketin şehirlerinde, köylerinde, limanlarında, dağlarında... işleri insanlık şartlarına uygun esaslarla tanzim eden biri birini çiğnemedi, ezmeden ve kurduğu devleti bozmadan, yıkmadan yaşayan milletler var.”⁴³

Peker, görünüşte özgür olan kutuplarda foklar ile Alaska’da kutup ayılarının birbirleriyle kavga içinde bir hayat sürdüklerini hatırlatarak, modern şehirlerde ise demir kafeslerde vahşi hayvanların uyuşturularak cambazlar tarafından terbiye edildiklerini hatırlatmıştır. Buna karşın işlerini insanlığın gereğine göre kurallara bağlayan insanların birbirlerinin hakkını gözeterek yaşadığını belirten Peker, medeniyetin gereği olarak kurdukları devlete zarar vermeden yıkmadan ülkenin dağlarında, köylerinde, şehirlerinde her tarafında uyumlu yaşayan insanların bulunduğu dikkat çekerek Ülkü takipçilerine, “Halk Fırkası evlatlarına, Halkevlerinde her gün biraz daha yetişip açılan memleket çocuklarına ve bütün vatandaşlara "mot d'ordre, olmalıdır.”⁴⁴ diye seslenmiştir.

Sonuç

Bu çalışmada Cumhuriyetin kuruluşunda etkili olan lider kadronun başlangıçta halk ile iç içe olan yönetim anlayışının sonraki dönemde devrimci bir karaktere evrildiği görülmüştür. Cumhuriyet’in ilanından sonraki ilk on yıl içinde hukuki ve siyasi birçok devrimi gerçekleştiren kurucu kadronun daha sonra sosyal ve kültürel alanda devrimlere yöneldiği tespit edilmiştir. Cumhuriyet’in ilanından sonra kültür kurumu olarak işlev gören Meşrutiyet yıllarından miras kalan Türk Ocakları 1931 yılında ani bir kararla kapatılmıştır. Kapatılan Türk Ocakları yerine iktidarı tek başına elinde tutan Cumhuriyet Halk Fırkası kontrolünde 1932 yılında Halkevleri açılmıştır. Halkevlerinin kuruluş amacı Cumhuriyet devrimlerini halka benimsetmektir. Aynı zamanda halkın siyasi, politik ve kültürel olarak eğitilmesi de hedefler arasındadır. Cumhuriyet’in kurucu kadroları, devrimlere gönülden bağlı bir kitle meydana getirmek için kurumsal bir yapıya ihtiyaç olduğu kanaatini taşımaktadır. Bu maksatla kurulan Halkevleri, dokuz kol halinde örgütlenerek toplumun ihtiyaç duyduğu alanlarda gereken eğitimi ve kültürel faaliyetleri yürütmeye başlamıştır. Bu dönemde Cumhuriyet Halk Fırkasında dolayısıyla

⁴³ Peker, *Disiplinli Hürriyet*, 173-178.

⁴⁴ Peker, *Disiplinli Hürriyet*, 174-180.

ülke yönetiminde kendi düşüncelerinin etkili olmasını isteyen aydınlar bu fikirleri yaymak üzere dergiler çıkarmaya başlamıştır. Bunların en ünlüleri Yakup Kadri öncülüğünde bir araya gelen aydınların oluşturduğu Kadro grubu ve 1932 yılında yayın hayatına başlayan Kadro dergisidir. Partinin kurucu liderlerinden onay alarak yayınlanan Kadro dergisine 1931 yılından itibaren genel sekreter olarak görev üslenen partinin etkin isimlerinden Recep Peker muhalefet etmiştir. Peker, “Partiye ideolojik bir yol çizilecekse bu yolu çizecek grubun ve yayının partinin kontrolünde olması gerektiğini” savunmuştur. Peker, Kadro Grubuna karşı var olan muhalefetini daha ileri taşıyarak partili aydınlardan Ülkü Grubunu oluşturmuştur. Ülkü Grubu, Ankara Halkevi yayın organı olarak 1933 yılında Ülkü dergisini yayınlamaya başlamıştır. Atatürk’ün de ilk sayısında, “*Ülkü’den öz ülkümüzü yayma yolunda kutlu verimler beklerim*” cümlesinden oluşan kutlama mesajı gönderdiği dergi, kısa sürede popüler bir yayın haline gelmiştir. Aynı dönemde Halkevleri Kütüphane ve Yayın Kolu, halkın eğitime katkıda bulunmak amacıyla buldukları merkezlerde Türkiye genelinde sayıları 60’a varan dergiler çıkarmışlardır. Ülkü dergisi, yurt genelinde çıkan diğer Halkevi dergileri için örnek yayın olma özelliği kazanmıştır. Söz konusu dönemde iktidarın etkili isimlerinden olan Peker’in buhamlesi sonunda Kadro dergisi kapanırken yazar kadrosu da dağılmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren etkin politik isimlerden olan Recep Peker, Cumhuriyet’e Ülkü Grubunun ve dolayısıyla kendi fikirlerinin hâkim olması için çaba harcamıştır. Toplumun yayın yoluyla ideolojik rızasının üretilmesi için iktidar kontrolündeki basın araçları “devletin ideolojik aygıtı” haline getirilmiştir. Peker’in Ülkü dergisinin 3. sayısında Nisan 1933’te yayınlanan “Disiplinli Hürriyet” başlıklı makalesi, arzu edilen yönetim anlayışının çerçevesini çizmektedir. Makale aynı zamanda dönemin siyasi elitlerinin özgürlükler konusundaki tutumunu da yansıtmaktadır. Makalesinde devletin belirlediği kuralara uymak şartıyla Türkiye’nin dünyadaki en özgür ülke olduğunu savunan Peker, gerektiğinde devletin yaşatılması için halka karşı baskı uygulanabileceğini, vatandaşların “milli disipline” uymalarını yöneticilere ve şeflere mutlak itaat etmeleri gerektiğini savunmuştur. Recep Peker’in Partinin kurucu lider kadrosu için yer alması ve partiye ideolojik bir kimlik kazandırma çabası içinde oluşu, bu araştırmaya konu olan makalede açık şekilde görülmektedir. Makalenin her tarafına ustaca serpiştirilen kelimeler dikkatli bir okumayla irdelendiğinde Peker’in makalesinde başlangıçta Cumhuriyet Halk Partisi’nin altı okuyla simgelenen ilkelerden dört tanesi olan “cumhuriyetçilik”, “devletçilik”, “milliyetçilik”, “halkçılık” ilkelerine ulaşılabilir. Bu ilkeler daha sonra 1937’de

“laiklik” ve “devrimcilik/inkılapçılık” maddeleriyle Anayasaya eklenerek devletin de ilkelere haline gelmiştir. Söz konusu makale görece olarak kısa bir metin olmakla birlikte dönemin ruhunu yansıtan bir nitelik taşımaktadır. Araştırmacılara öneriler bağlamında erken Cumhuriyet dönemi yeni kurulan devletin kurum ve kuruluşlarının yeniden oluşturulduğu bir dönemdir. Aynı zamanda sosyolojik olarak da toplumsal yapının da çok yönlü olarak değişim ve dönüşüm yaşadığı bir dönemdir. Cumhuriyet devrimleri ile getirilen yeniliklerin bir kısmı toplum tarafından hızlıca benimsenirken bazıları ise değişik toplum kesimleri tarafından dirençle karşılanmıştır. Bu döneme ilişkin yapılacak araştırmalarda dönem içinde yayımlanan gazete ve dergiler içeriklerinde zengin veriler barındırmaktadır. Sosyal bilimlerde çalışılan bilim insanları söz konusu gazete ve dergi arşivlerinde dönem içinde yaşanan birçok olayın içyüzüne ilişkin bilgilere ulaşabileceklerdir. Bu bağlamda iktidar partisi kontrolündeki Halkevleri tarafından çıkarılan dergiler zengin içerikleriyle ayrıca incelemeye değer yayınlardır.

Kaynakça

Akşin, Sinan. *Kısa Türkiye Tarihi (17. Baskı)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

Althusser, Louis. *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Çev.: Yusuf Alp ve Mahmut Özışık), İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

Arıkan, Rauf. *Araştırma Yöntem ve Teknikleri (Gözden Geçirilmiş 3. Baskı)*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2017.

Atatürk Ansiklopedisi (t.y.). Mehmet Recep Peker. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet>

Çavdar, Tevfik. *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler (1. Baskı)*, Ankara: İmge Kitabevi, 2007.

Duman, Selçuk. *Modern Türkiye'nin İnşasında Halkevleri ve Sivas Halkevi (1. Baskı)*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2013.

Gökçe, Orhan. *Klasik ve Nitel İçerik Analizi Felsefe, Yöntem Uygulama (1. Baskı)*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2019.

Gökmen, Mustafa. *Ulus Devlet Basın ve Siyaset (Tek Parti Döneminde Halk Evleri ve Ün Dergisi)*, Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2023.

- Gökmen, Mustafa. Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Temel Alanında Akademik Çalışmalar-V, içinde. *Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Dergi Yayıncılığı 53-80*, İstanbul: Artikel Akademi, 2022.
- Gümüşoğlu, Firdevs. *Türkiye’de Düşünce Dergiciliği, Cumhuriyet İdeolojisinin Dergisi Ülkü*, TürkYurdu Dergisinin 100. Yılı Onuruna Türkiye’de Düşünce Dergiciliği Sempozyumu, Gazi Üniversitesi Rektörlüğü, Ankara, 2011.
- Kahraman, Ülkü. TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt42, 293-294, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012.
- Kaş, Hasan. *Isparta Halkevi Çalışmaları ve Ün Dergisi*, Hacettepe Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
- Koçak, Cemil. *Siyasal Tarih 1923-1950*. (Editör: Sinan Akşin). Türkiye Tarihi 4 ÇağdaşTürkiye 1908 1980 (ss.123-211), İzmir: Cem Yayınevi, 2018.
- Koloğlu, Orhan. *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi* (1. Baskı), İstanbul: Pozitif Yayınları 2015.
- Konyar, Hürriyet. *Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler* (1. Baskı), İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1999.
- Lüleci, Yalçın. *Tek Parti Döneminde İktidar ve Sanat* (1. Baskı), İstanbul: İskenderiye Kitap, 2015.
- Maxwell, Joseph. A. (2018). *Nitel Araştırma Tasarımı-Etkileşimli Bir Yaklaşım*. (Çev.:. Mustafa Çevikbaş), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Danışmanlık, 2018.
- Özçetin, B. (2010). *Zigana Dağındaki Portakal Ağacı: Recep Peker ve Kemalizm*. Akdeniz İİBFDergisi, 10/20, (2010).
- Patton, Michael. Q. *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. (Çev.:. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir), Ankara: Pegem Akademi, 2018.
- Peker, Recep. *Disiplinli Hürriyet, Ülkü Halkevi Mecmuası*, 3/1 (1933), 177-180.
- Saylan, İbrahim- Doğan, Erkan. *Kemalizm ve Tek Parti Dönemi: Tanımlamaya ve AnlamayaYönelik Farklı Yaklaşımlar* (1. Baskı), Ankara: Efil Yayınevi, 2017.
- Şahin, Aybek, Atatürk, *CHP ve Eğitim, İstanbul: Son Çağ Yayınları*, 2015.
- Şakiroğlu, Mahmut, “Halkevi Dergileri ve Neşriyatı.” *Kebikeç Halk Evi Dergileri*, 3 (1996), 131-142.

Şener, Mustafa. *Burjuv Uygarlığının Peşinde*. (Editörler: Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu ve Ateş Uslu). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat, İstanbul: Yordam Yayınları, 2016.

Zeyrek, Şerafettin. *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları (1. Baskı)*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2006.

ORTAK YAZARLI

Mustafa Gökmen ve Selameddin Baysal

Yazar(lar) / Author(s)

Finansman / Funding

Yazarlar bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The authors acknowledge that received not external funding support of this research.

Yazar Katkıları / Authors Contributions:

Çalışmanın Tasarlanması / Conceiving the Study : AEA (%60), CS (%40)

Veri Toplanması / Data Collection : AEA (%60), CS (%40)

Veri Analizi / Data Analysis : AEA (%60), CS (%40)

Makalenin Yazımı / Writing up : AEA (%60), CS (%40)

Makale Gönderimi ve Revizyonu / Submission and Revision : AEA (%60), CS (%40)

Çıkar Çatışması / Competing Interests

Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler / The authors declare that they have no competing interests.